

Natuur is de Leermeeesteres van Alles

jubileumrede - 175 jaar Natura Artis Magistra
door David Hancocks, Melbourne, Australië

*David Hancocks is architect, schrijver, adviseur en voormalig dierentuindirecteur van Woodland Park Zoo (Seattle, VS, 1976-1984) en de Australische Melbourne Zoo en Werribee Open Range Zoo (1998-2003). Hij is oud-directeur van het Arizona-Sonora Desert Museum (Tucson, VS, 1989-1997). David Hancocks woont in het Australische Melbourne en wordt gezien als een van de grote internationale kenners op het gebied van dierentuinen, hun geschiedenis en toekomst en hun relatie tot natuurbehoud. Hij is auteur van diverse belangrijke artikelen, boeken en interviews waaronder *A Different Nature: The Paradoxical World of Zoos and Their Uncertain Future* (2001). David Hancocks is tevens adviseur van Artis.*

Natuur is de Leermeesteres van *Alles*

Het voortbestaan van de mensheid wordt door twee gebeurtenissen bedreigd. De ene is een snelle en extreme ontregeling van het wereldwijde klimaat als gevolg van een inslag van een grote asteroïde op aarde.

De andere is een snelle en extreme ontregeling van het wereldwijde klimaat als gevolg van menselijk handelen. De eerste mogelijkheid is statistisch gezien zeer onwaarschijnlijk. De tweede mogelijkheid zou volgens vrijwel alle klimaatwetenschappers wel eens spoedig realiteit kunnen worden.

We kunnen voorkomen dat deze onheilsvoorspellingen uitkomen. Om een asteroïde-inslag te voorkomen, moeten we grote stappen op technologisch gebied zetten. Om opwarming van de aarde door menselijk handelen te voorkomen, moeten we onze manier van denken veranderen.

Beide rampscenario's zouden tot een massale uitsterving van soorten kunnen leiden, waarbij miljoenen levensvormen voorgoed zullen verdwijnen. In het verleden heeft er enkele malen een massa-extinctie plaatsgevonden. Bij de grootste massa-extinctie, zo'n 250 miljoen jaar geleden, ging 95% van alle levenssoorten verloren. Het goede nieuws is dat de biodiversiteit op onze planeet zich altijd heeft weten te herstellen van dergelijke rampen. Het slechte nieuws is dat dat herstel gemiddeld zo'n tien miljoen jaar duurt.

Extinctie vormt een integraal onderdeel van het leven op aarde. Meer dan 99,9% van alle levensvormen die ooit deze planeet hebben bevolkt, is inmiddels uitgestorven. En van al die miljoenen zeer diverse levensvormen heeft de natuur slechts eenmaal met intelligentie geëxperimenteerd. Dit is wellicht geen verstandig experiment geweest. De meest intelligente primate, *Homo sapiens*, verbruikt vandaag de dag meer dan de helft van de primaire productiviteit van de planeet en is daarmee verantwoordelijk voor de uitroeiing van ten minste 27.000 soorten per jaar in tropische regenwouden alleen. Dat zijn drie soorten per uur. Er zijn voorspellingen dat de komende vijftig jaar meer dan een derde van alle aardse levensvormen voorgoed zal verdwijnen door opwarming van de aarde. Deze statistieken tarten ieder voorstellingsvermogen.

In de jaren '70 van de vorige eeuw begonnen de openbare media gewag te maken van het massaal uitsterven van wilde diersoorten door menselijk handelen. Dierentuinen reageerden hierop met het argument dat behoud hun hoofddoel was en dat zij de nieuwe 'Ark van Noach' waren die bedreigde diersoorten overal ter wereld zouden redden. Dit argument klopt niet, maar is voor veel dierentuinen wel een mantra geworden. Wanneer de slechte omstandigheden in hun dierentuin aan de kaak worden gesteld, verbergen zij zich achter hun 'missie tot behoud' en proberen zij iedere kritiek te pareren met hun claim te werken aan een 'verheven taak'. Helaas geloven mensen deze claims. Ze hebben niet het idee dat zij

persoonlijk iets moeten doen aan het uitsterven van wilde diersoorten, omdat hun plaatselijke dierentuin zich met fokprogramma's toch al inzet voor het behoud van deze dieren.

Dierentuinen kunnen wilde diersoorten niet redden met fokprogramma's in gevangenschap of de opwarming van de aarde een halt toeroepen, maar zij kunnen wel een zeer belangrijke bijdrage hieraan leveren. Ik ben groot voorstander van Artis' standpunt dat dierentuinen op een geheel nieuwe manier moeten leren denken en handelen. Net als Artis geloof ik in Darwins theorie dat het niet de sterkste soorten zijn die overleven, maar de soorten die zich het beste aan verandering aanpassen.

Om te beginnen moeten dierentuinen hun blik naar buiten keren en proberen productieve programma's op te starten met partners in het buitenland en binnen hun eigen culturele en educatieve instituten, zoals musea, kunstgalerieën, concertgebouwen, bibliotheken, scholen en universiteiten. Met dit soort gezamenlijke activiteiten kunnen zij gemeenschappen helpen op een nieuwe en betere manier naar de natuur te leren kijken.

De afgelopen jaren heeft Artis veel energie gestoken in activiteiten die buiten haar eigen terrein plaatsvonden. Zo heeft Artis een handje geholpen met de oprichting van een reddingscentrum voor de grote miereneter in zijn natuurlijke habitat in Argentinië. Ook verricht Artis veldonderzoek naar deze diersoort. Daarnaast ondersteunt Artis manieren om conflicten tussen wilde olifanten en dorpelingen in Afrika en Azië zo veel mogelijk te beperken. Hierbij werd geëxperimenteerd met hete pepers om de olifanten uit de buurt te houden van de gewassen van de dorpelingen. Dichter bij huis heeft Artis de knoflookpad grootgebracht en in de natuur uitgezet.

Met hulp van Artis heb ik deel uitgemaakt van een team Nederlandse en buitenlandse specialisten die nieuwe normen en plannen voor de Yerevan Zoo in Armenië hebben ontwikkeld. De dierentuin in Jerevan is getransformeerd van een plek die eruitzag en rook als een dierenstal uit de middeleeuwen tot een dierentuin die dierenwelzijn vooropstelt. Op het grote en heuvelachtige terrein worden nieuwe dierverblijven aangelegd die, naar mijn mening, zeker niet onderdoen voor die in andere Europese dierentuinen.

Ik heb er alle vertrouwen in dat de programma's die Artis in de afgelopen jaren heeft opgestart, het begin vormen van een groeiende reeks activiteiten die tot doel hebben wilde dieren en hun leefomgeving te beschermen. Met deze activiteiten versterkt Artis haar geschiedenis als dierentuin die zich altijd sterk van 'mainstream' dierentuinen heeft weten te onderscheiden. Artis is opgericht met als doel 'kennis van de natuur op een aangename en illustratieve manier dichterbij de burgers te brengen', en vanaf het prille begin heeft deze dierentuin het voortouw genomen in vele vernieuwingen binnen de dierentuinwereld. Artis is in

wezen altijd een dierenpark geweest, waarin voornamelijk levende dieren te zien zijn. Maar Artis is ook altijd een museum geweest met een collectie naturalia en een sterke verwevenheid met wetenschap en kunst. Artis is een van de zeer weinige dierentuinen met een zoologisch museum, een aquarium, een geologiecollectie en een planetarium die daarnaast ook dienst doet als botanische tuin én als beeldengalerij in de openlucht.

Met de opening van haar microZOO is Artis nu ook de eerste dierentuin die bezoekers een geheel nieuwe blik op het leven op aarde biedt. Het is bijzonder passend dat Artis het decor vormt van deze doorbraak op het gebied van ontwerpen en exposeren binnen dierentuinen. De eerste eenvoudige microscoop ter wereld – die geen regendruppel op een blad was – werd in 1590 in Middelburg vervaardigd. Een paar jaar later, in 1608, verscheen in Nederland ook de eerste telescoop ter wereld. Deze uitvindingen hebben letterlijk onze ogen geopend voor nieuwe werelden die zich zowel dichtbij als veraf bevinden. Dankzij deze instrumenten ontstonden er nieuwe manieren om de wereld om ons heen beter te zien en te begrijpen. Aan het einde van de 17de eeuw slaagde Antoni van Leeuwenhoek, de vader van de microscopie, er als eerste in bacteriën zichtbaar te maken en te beschrijven. In de microZOO wordt voortgebouwd op deze geschiedenis en wordt er een nieuwe visuele én intellectuele kijk onthuld op voorheen onzichtbare en onbekende levensvormen die cruciaal zijn voor het leven op aarde.

Wij zijn de eerste generatie mensen die weten dat er andere planeten in het universum bestaan. Wij zijn de eersten die weten van het bestaan van platentektoniek en weten dat levensvormen op diverse continenten gemeenschappelijke voorouders hebben. Wij zijn ook de eersten die weten dat ons lichaam tien maal meer bacteriële cellen bevat dan menselijke cellen.

Wij hebben als eersten de levende wezens rond de zwavelgaten in de Marianentrog gezien; levende wezens die zonder zonlicht kunnen bestaan. Sinds een paar weken weten we dat de diepste plek in de oceaan, zo'n 11 kilometer diep met een watertemperatuur rond het vriespunt, een immense waterdruk en geen sprankje licht, wemelt van het microbacterieel leven.

Microben zijn overal in overvloed aanwezig; in onze ingewanden, op onze huid en in de donkerste diepte van de oceaan. Ze zijn te vinden onder ijskappen en diep onder de aardkorst. Van bacteriën tot schimmels en algen, van protozoën tot de wonderbaarlijke slijmzwammen; deze levensvormen verschillen net zo veel van elkaar als wij van hen verschillen. Als een microbe een beeld van een mens zou kunnen vormen, dan zou hij ons zien als iets dat vrijwel identiek is aan een worm.

Mensen – en alle dieren en planten – delen essentiële processen en structuren die microben niet met elkaar delen. Dieren en planten zijn meercellige wezens

waarin verschillende soorten cellen met elkaar samenwerken voor hun welzijn van dit wezen. Microbacteriële levensvormen daarentegen zijn eencellige wezens en kunnen dus onafhankelijk van elkaar leven en zich zelfstandig voortplanten. Deze kennis is zoveel meer dan een interessant weetje: verstandige toepassing van deze kennis kan de manier waarop wij met onze planeet omgaan aanzienlijk verbeteren. Kennis van deze rijkdom aan levensvormen om ons heen en hun overlevingsstrategieën kan voor ons enorme voordelen hebben.

In zijn *Origin of Species* beschreef Charles Darwin (die toevallig veertig jaren heeft besteed aan het bestuderen van wormen en de manier waarop zij aarde en landschappen vormgeven) hoe mooi de diversiteit aan leven in een Engelse tuinhaag is: "Het is interessant om te peinzen over een overwoekerde wal, bekleed met vele, heel verschillende planten, terwijl de vogels zingen in het struikgewas, verschillende insecten rondzwermen en de wormen door de vochtige aarde kruipen, en om dan te bedenken dat deze zorgvuldig voortgebrachte en geconstrueerde levensvormen, die zo sterk van elkaar verschillen en toch zo sterk van elkaar afhankelijk zijn, alle voortkomen uit de natuurwetten die om ons heen plaatsvinden." "Deze levensvisie", zei hij "heeft grootsheid in zich".

Afhankelijk van hoe je een dierentuin definieert, kent Engeland tussen de 50 en 500 dierentuinen. Naar mijn weten heeft geen van hen ooit een poging gewaagd de complexiteit en schoonheid van zoiets als een Engelse haag te duiden en tentoon te stellen om hun bezoekers te laten 'peinzen over de grootsheid' ervan. Dit verraadt, volgens mij, een ernstig beperkt perspectief en een ernstig gebrek aan verbeelding. Nu maken niet alleen Britse dierentuinen zich schuldig aan deze kortzichtigheid en gebrekkige verbeeldingskracht, wel lijken de meeste Britse dierentuinen deze tekortkomingen duidelijker te etaleren dan andere.

De gebrekkige visie van dierentuinen is het gevolg van de intensieve, en zelfs exclusieve focus die zij op dieren, en met name op grote en exotische dieren, leggen. Dit lijkt natuurlijk een belachelijk punt van kritiek. *Dierentuinen* zijn toch bedoeld als plekken waar mensen naar dieren kunnen kijken? Mijn mening is dat we het woord dierentuin echter veel ruimer kunnen interpreteren. Helaas worden pogingen hiertoe gefrustreerd door twee diepgewortelde tradities. De eerste traditie is historisch van aard.

Vanaf het midden van de zestiende tot het midden van de achttiende eeuw verschoven Europese filosofieën en zienswijzen van een bovennatuurlijk wereldbeeld naar een objectieve kijk op de wereld. Deze verschuiving leidde ook tot een nieuw begrip van de natuur: van het overzichtelijke ordeningsprincipe van de Zweedse botanicus Linnaeus uit 1730 en nieuwe ontdekkingen en denkwijzen in de 18de en vroeg 19de eeuw, waardoor meer kennis over geologische tijdperken ontstond, tot het uiteindelijke besef dat alle levensvormen op aarde zich gedurende zeer lange tijd uit gemeenschappelijke voorouders hebben ontwikkeld.

In dezelfde tijd dat deze grote revolutie in denkbeelden plaatsvond, vond ook de Industriële Revolutie plaats. De Industriële Revolutie werd gezien als het bewijs dat wetenschap en onderricht de mensheid konden opstuwten naar een toekomst van grenzeloze vooruitgang. Er was een middenklasse in opkomst die verslaafd was aan zelfontplooiing door onderwijs.

Private bibliotheken, discussiegroepen en filosofische sociëteiten schoten als paddenstoelen uit de grond. Mensen waren met name gefascineerd door natuurhistorische kennis, en geologische sociëteiten en botanische clubs waren dan ook bijzonder populair. Binnen de nieuwe middenklassen groeide een paternalistische bekommernis om dierenwelzijn en een roep naar openbare parken die de uitdijende steden van de vroege 19de eeuw moesten opluisteren. Deze parken zouden vermaak en ontspanning bieden aan gezinnen en het welzijn van de stedelingen verbeteren.

Dit was een tijd van culturele verschuivingen, waarin steeds meer schepen met exotische planten en wilde dieren uit verre landen terugkeerden en zo de weg effenden voor de oprichting van openbare instituten die in het groot konden doen waar een generatie van opkomende middenklassen zich al mee had beziggehouden: het samenstellen, sorteren, classificeren en vol trots etaleren van verzamelingen schelpen, paddenstoelen, vlinders, kevers, vogeleieren, fossielen, stenen en edelstenen, gedroogde planten en opgezette dieren.

De juiste toon was gezet voor de opkomst van razend populaire natuurhistorische instituten als openbare dierentuinen, botanische tuinen, arboreta, aquaria en natuurhistorische musea, die ieder hun eigen gespecialiseerde collectie, en daarmee een afzonderlijke interpretatie van kunstmatig gescheiden aspecten van de natuurlijke wereld, tentoonstelden.

Zo kon het dus gebeuren dat mensen in steden nu, zo'n tweehonderd jaar later, naar een dierenpark gaan waar dieren te zien zijn en planten niet meer dan een achtergrond vormen. Om planten te zien, gaan ze weer naar een ander park waarin geen aandacht aan dieren wordt besteed. En om zeedieren te zien gaan ze weer naar een ander park. Hetzelfde geldt voor geologische collecties, fossielen, enzovoorts: het is de manifestatie van een scheiding van kennis die door specialisten in academische wetenschappen enthousiast wordt nagestreefd.

Het tweede obstakel dat een fundamentele verandering binnen dierentuinen tegenhoudt, is de kracht van tradities. Dit obstakel is eenvoudiger uit te leggen.

Veel, en misschien wel de meeste, werknemers van dierentuinen, botanische tuinen of musea werken daar omdat ze deze plekken als kind hebben bezocht. Ze hebben hier toen zo van genoten dat ze er later hun werk van hebben gemaakt. Dus waarom zouden ze deze plekken willen veranderen?

Natuurhistorische instituten die een versplinterd beeld van het leven op aarde geven, waren misschien goed genoeg voor de 19de eeuw. Maar tegenwoordig, nu meer dan de helft van de wereldbevolking in steden of hun steriele buitenwijken woont en weinig of geen contact met de natuur heeft, hebben we stedelijke instituten nodig die een holistisch beeld van de rijkdom en complexiteit van het leven op aarde laten zien. Deze instituten moeten ons wijzen op de onderlinge verbondenheid tussen levensvormen en de lessen die we moeten leren uit het besef dat onderlinge afhankelijkheid en samenwerking de meeste succesvolle langetermijnstrategie voor overleven is.

Interdependentie vormt het fundament van de natuur. Zelfs onze bossen zouden niet bestaan zonder interdependentie tussen schimmels onder de grond en bomen boven de grond. De boomwortels halen antibiotica, antivirale bestanddelen, mineralen en voedingsstoffen uit gigantische netwerken van schimmelfilamenten die zich wijd onder de grond hebben verspreid. In ruil daarvoor krijgen de ondergrondse schimmels suikers en koolhydraten die zijn ontstaan als nevenproduct van de fotosynthese door bomen die het zonlicht opvangen.

De geschiedenis en filosofieën van de Australische Aboriginals vormen een menselijk voorbeeld van het gegeven dat samenwerking op de lange termijn meer succes heeft dan strijd. Dit volk heeft 60.000 jaar weten te overleven op het droogste bewoonde continent ter aarde. En ze zijn hierin geslaagd dankzij een van de grootste experimenten in het menselijk denken.

Australië is een land dat honderden miljoenen jaren heeft stilgestaan, dat langzaam erodeert en zijn voedingsstoffen verliest en waar geen vulkanische activiteit of plotselinge omwentelingen in ijstijden nieuwe mineralen in het systeem hebben geïnjecteerd. In dit land bedachten de oorspronkelijke bewoners een complexe matrix van maatschappelijke verbondenheid die ervoor zorgde dat natuurlijke bronnen eerlijk werden gedeeld en verdeeld.

De eerste Europeanen in Australië waren, driemaal raden, de Nederlanders. Willem Janszoon zette in 1606 voet op de noordelijke kust en bracht deze vervolgens in kaart. De Nederlanders bleven op Australië varen en op veel kaarten uit de 18de eeuw staat Australië aangegeven als *Hollandia Nova*. Er waren echter geen Europese nederzettingen tot 1788, toen de Engelsen een stuk land koloniseerden en dat redelijk snel daarna weer verlieten. Dit stuk land kreeg de passende naam *Terra Nullius*: 'land dat aan niemand toebehoort'. We zijn momenteel druk bezig *Terra Nullius* op te graven om het aan China te kunnen verkopen.

Als het moderne Australië zich blijft ontwikkelen zoals het zich de afgelopen tweehonderd jaar heeft ontwikkeld, dan halen we de volgende 600 jaar niet meer. Laat staan de 60.000 jaar dat de Aboriginals er al wonen.

In Alice Springs, midden in de rode woestijn, vind je veel huizen met sappige, groene grasveldjes en is het geluid van automatische sproei-installaties overal te horen. Toen ik hier een paar jaar geleden op bezoek was, vroeg ik tijdens het avondeten hoe ze dachten hun grasvelden zo mooi groen te kunnen houden. "No worries!", kreeg ik te horen. "Diep onder de grond zit een waterbron die wel duizend jaar meegaat." Als de Aboriginals ook zo hadden gedacht, dan zouden ze 59.000 jaar geleden zijn uitgestorven.

De Aboriginals hebben het als bevolkingsgroep echter overleefd en ze doen het bovendien bijzonder goed. In vroege verslagen van de Europese kolonisten stond vermeld hoe gespierd en fit deze mensen waren. Maar er werden ook uitvoerige beschrijvingen gegeven van hetgeen de Europeanen als de 'achterlijkheid' van deze oorspronkelijke bewoners zagen. Als de Aboriginals zich niet gewonnen gaven voor het Europese idee van vooruitgang, dan was dat niet omdat ze onwetende wilden waren (wat de Europeanen dachten), maar omdat in hun religie, hun levensfilosofie ('Dreaming' genoemd), het concept van verandering niet wordt geïdealiseerd. In tegenstelling tot alle monotheïstische religies zien zij tijd niet als een lineair fenomeen met een begin en een einde (een cruciaal element om gelovigen onder controle te houden). De zin van het leven voor Aboriginals was een leven te leiden waarin de wereld zoveel mogelijk hetzelfde bleef.

Andersom geldt natuurlijk ook dat onze moderne wereld nooit zou zijn ontstaan als Europeanen de levensstijl van de Australische Aboriginals hadden overgenomen. Maar als de 'Dreaming' de religieuze filosofie van het westen was geweest, dan stonden we hier vandaag niet praten over een klimaatverandering die talloze levensvormen zal uitroeien en het voortbestaan van onze beschaving zal bedreigen.

Het is naïef te denken dat wij de culturele praktijken van de Aboriginals zouden moeten of zouden kunnen overnemen. Slechts een paar generaties geleden leefden mijn voorouders in hutten van takken en leem, maar ik zou zo niet willen leven. Het fysieke en intellectuele welzijn waar ik nu over kan beschikken, zou onbegrijpelijk zijn voor mijn grootvader die in 1861 in de heuvels van Wales is geboren. Maar in de wereld van mijn voorouders hadden mensen wel dagelijks contact met belangrijke dingen die wij niet meer kennen: een wereld met een hemel vol sterren, lange wandelingen door de heuvels en een intuïtief contact met dieren in de bossen, weiden en heggen. Een minutieus bewustzijn van de manier waarop dingen groeien en van de subtiele complexiteit in de natuur die je alleen kunt zien door er langdurig en van dichtbij naar te kijken. Een wereld waarin mensen zelf appels uit de boom plukten, aardappels rooiden en vis in wilde rivieren vingen. Dit verlies gaat verder dan romantisch en nostalgisch sentiment. Wij hebben niet alleen steeds meer afstand tot de natuur genomen, we hebben onszelf ook wijsgemaakt dat we niet langer deel uitmaken van deze natuur.

Verblind door materiële voorspoed lijken we te denken dat we kunnen doen wat we willen en straffeloos kunnen nemen wat we willen. We leggen vruchtbare dalen vol fabrieken en leggen productieve wetlands droog om er winkelcentra op te bouwen. We vermalen bossen tot houtsnippers, leggen rivieren lam met dammen en ploegen prairies om tot landbouwgrond. We roeien planten en dieren uit zonder kennis te hebben van hun medicinale of voedingswaarde en zonder een idee te hebben van hun plaats binnen de ecologie. In de meeste gevallen storten we ze in een afgrond van naamloze extinctie.

Het zou helpen als we ons bewuster werden van de waarden die mensen vroeger als vanzelfsprekend zagen. Niet het blindelings najagen van geluk, maar respect hebben voor de natuur en voor het behoud van natuurlijke bronnen. De Australische Aboriginals vertegenwoordigen een andere manier van leven en belichamen een unieke reeks intellectuele en spirituele levenskeuzes. Een kind dat in de Australische 'outback' is opgevoed met het geloof dat het land een beschermende god is, zal op een heel andere manier naar de natuur leren kijken dan een kind dat in een buitenwijk van Sydney is opgegroeid en gelooft dat de Australische woestijn een levenloze steenmassa is die klaar is om te worden gedolven.

Kapitalistische samenlevingen waarin de technologie centraal staat, kunnen heel wat leren van traditionele gemeenschappen. Voordat ik naar Australië verhuisde, woonde ik in Washington State. In tegenstelling tot de jager-verzamelaars in Australië hoefden de indianenstammen die in deze regio leefden niet rond te trekken; daar was het land te rijk en te vruchtbaar voor.

Ruim 12.000 jaar leefde de Squamish-stam een luxe leventje in de Pacific Northwest. De Europeanen die zich hier 200 jaar geleden vestigden, hebben deze regio grote rijkdom gebracht en bruisende steden gebouwd. Maar ze hebben ook dichte bossen verwoest, schone meren vervuild en rivieren zo ver ingedamd dat de zalmtek op sommige plaatsen met 90% is afgenomen. Ook wordt in deze moderne samenleving de kloof tussen extreem rijk en extreem arm steeds wijder.

De economie van de Squamish functioneerde volgens een *potlatch-systeem*. In dit systeem verzamelden individuele stamleden geleidelijk aan waardevolle artikelen om vervolgens een groot feest te organiseren en alles op ceremoniële wijze weg te geven. Deze stamleden werden vervolgens weer voor andere potlatch-ceremonies uitgenodigd en ontvingen daar zelf waardevolle spullen. Deze stam wist al eeuwen dat ongelijkheid een versturende werking had op het fragiele evenwicht dat gemeenschappen nodig hebben om te gedijen. Dus in plaats van status verwerven door spullen te verzamelen, verdienden ze respect door spullen weg te geven.

Dit systeem ging echter failliet door buitensporige inflatie veroorzaakt door een overvloedige nieuwe aanvoer van waardevolle artikelen als geweren, dekens,

spiegels en andere producten uit Europa en de oostkust. Sindsdien leven de Squamish in armoede. Maar in recente jaren zijn ze begonnen, met hulp van de overheid en nieuwe milieuwetten, aan het herstel van de habitat van de zalm. Biologen binnen de stam werken nu fanatiek aan het zuiveren van de vervuilde baaien, rivieren en stromen in de regio om de zalm weer schoon water en een gezonde habitat te bezorgen.

De Squamish beschouwen het land en water als heilig. Dit is een filosofie die hun voortbestaan duizenden jaren heeft veiliggesteld. Ze weten als geen ander dat alles in de natuur een functie heeft en beschermd moet worden, en dat de natuur, mits zij wordt beschermd, zichzelf kan herstellen. Zij weten dat de natuur een netwerk van relaties vormt dat zichzelf organiseert en zich kan aanpassen. En zij weten beter dan wij dat de natuur zich voedt met energie uit onuitputbare bronnen als zon, wind en regen, en niet alleen met fossiele energie.

De strategieën die voor de Australische Aboriginals en Amerikaanse indianenstammen werkten, kunnen ook voor ons werken. Maar dan moeten wij wel willen inzien dat dit geen simplistische alternatieven zijn waarvan we stukjes en beetjes kunnen lenen. Deze strategieën kunnen ons eraan herinneren dat onze manier niet de enige manier is en dat er wel degelijk duurzame alternatieven voorhanden zijn.

We kunnen niet terug naar de tijd voor de Industriële Revolutie en we hebben ook niet het recht gemeenschappen toegang tot moderne wetenschap en technologie te ontzeggen. Maar we kunnen wel proberen dingen op een andere manier te doen. We kunnen ons laten inspireren door de gedachte dat we niet beperkt zijn tot ons huidige pakket aan keuzemogelijkheden, waarvan steeds duidelijker wordt dat ze niet verstandig en niet duurzaam zijn.

Moeten natuurhistorische instituten een podium bieden voor dit soort boodschappen? Ik weet zeker dat de meeste dierentuinen het idee zouden weghonen. En ik denk dat een groot deel van hun weerstand voortkomt uit vrees wat er met hun deelspecialiteiten zou gebeuren. Maar als dierentuinen zichzelf zagen als een plek waar mensen meer begrip en waardering voor de natuur kunnen krijgen, en niet alleen als een plek waar dieren worden gefokt en tentoongesteld, dan zouden ze zien dat verhalen over andere culturen en hun levenswijzen niet alleen tot hun eigen kennisdomein behoren, maar bovendien een essentieel onderdeel vormen van hun werkterrein.

Een instituut dat de hele natuur als aandachtsgebied aanvaardt en inziet dat de natuur ‘de leermeesteres van alles’, van iedere menselijke discipline, is, beschikt over een eindeloos potentieel. Ook Artis zal haar potentieel aanzienlijk vergroten wanneer over een paar jaar het vernieuwde Groot Museum zijn deuren weer opent. Dit rijksmonument is gewijd aan het onderzoek van natuurlijke systemen

en toont de uitgebreidheid en complexiteit van menselijke emoties en acties die voortkomen uit ons contact met de natuur en de gevolgen van onze dualistische houding ten opzichte van ecologische systemen en wilde landschappen.

Isaiah Berlin, Brits filosoof en grondlegger van het waardenpluralisme, gaf toe dat hij “geen idee had hoe men haat tussen één groep, één ras kan stoppen”. Ik denk dat het antwoord mogelijk ligt in het aanmoedigen van een universele liefde voor de natuur, waardoor we gaan inzien dat alle levende wezens op aarde maar één planeet hebben die wij met elkaar moeten delen. “Eén aanraking van de natuur”, aldus Shakespeare, “doet de wereld verbroederen”. Als we onze filosofische omzwervingen beperken tot de menselijke geest, dan zullen we nooit antwoorden op menselijke problemen vinden. De natuur vertelt ons alles wat we moeten weten en laat ons zien dat de door mensen bedachte misvattingen over goden, naties en verschillende rassen gevaarlijk en onnodig zijn. Als we ons voor wijze raad tot de natuur wenden, dan zien we wellicht duidelijker dat we gered kunnen worden door samen te werken en door onze planeet met zoveel mogelijk andere wezens te delen.

Shakespeare zei ook dat als we een roos een andere naam zouden geven, ze even zoet zou geuren. Maar de namen die we aan dingen geven, hebben toch verstrekkende gevolgen. Het woord ‘zoo’ werd voor het eerst in 1847 gebruikt in de naam Bristol Zoo en werd populair door een Engels liedje uit 1877 met de tekst “Walking in the Zoo, is the OK thing to do”. Het woord is sindsdien blijven hangen. Iedere collectie wilde dieren wordt tegenwoordig een ‘zoo’, een dierentuin, genoemd. Het woord klinkt goed en dierentuinen blijven het daarom gebruiken. Maar eigenlijk is het woord zoo maar zeer beperkt, omdat het is afgeleid van zoölogisch en daarmee specifiek naar het dierenrijk verwijst.

Deze beperkte dekking is nog navranter als we bedenken dat de meeste ‘zoos’ amper aan wetenschap doen. De dierentuinen uit de 19de eeuw vielen bijzonder in de smaak bij hun bezoekers, die uit snel groeiende steden kwamen, hoeden en hoepelrokken droegen en de nieuwe dierentuinen zagen als een microkosmos waarin exotische schatten uit de hele wereld te bewonderen waren. Deze dierentuinen begonnen vrijwel altijd vol wetenschappelijke aspiraties, maar de façade van deze ambitie was flinterdun. Door hun immense populariteit begonnen de meeste dierentuinen vermaak als een meer winstgevend en aantrekkelijk doel te zien. Al snel zou een bezoek aan een dierentuin synoniem zijn aan een ritje op de rug van een grote schildpad, olifant of kameel. Vooral shows waarin chimpansees letterlijk mensen na-aapten vormden een bijzonder populair hoogtepunt. Vermaak van het publiek vormde een essentieel onderdeel van een bezoek aan de dierentuin; een onderdeel dat tot het einde van de 20ste eeuw zou voortduren en dat ernstig ten koste ging van het welzijn van de dieren.

Als de dierentuin in Bristol zichzelf geen ‘Zoo’ maar ‘Artis’ had genoemd, dan zouden onze dierentuinen zich wellicht veel dieper en veel breder hebben

ontwikkeld dan nu het geval is. Een instituut dat het opschrift 'Natura Artis Magistra' draagt, zal hoogstwaarschijnlijk aan zelfreflectie doen en zijn bestaansrecht heel anders definiëren dan een instituut met de beperkte naam 'Zoo'.

Het is bijvoorbeeld veelzeggend dat de microZOO juist in Artis is ontstaan. Om vorm aan een dergelijk nieuw idee te kunnen geven, moet er wel buiten het 'zoo-kader' worden gedacht. De meeste dierentuinen willen zich alleen richten op het kleine groepje exotische en grote dieren die van oudsher in vrijwel alle dierentuinen te zien zijn.

Het is natuurlijk heel normaal dat mensen gefascineerd zijn door dieren als giraffen, olifanten en nijlpaarden. Het is onmogelijk om niet onder de indruk te raken van deze dieren. Maar om het publiek alleen op deze manier tevreden te willen stellen is, vrees ik, te makkelijk en te simplistisch. Als we niet alleen willen laten zien hoe grote dieren eruitzien – dus hun omvang, kleur en vorm – maar het publiek daarnaast meer diepgang en meer kennis willen bieden, dan moeten wij ons verdiepen in de ongelofelijke diversiteit aan kleinere levensvormen die onze planeet bevolken.

Het tentoonstellen van hele kleine levensvormen vormt natuurlijk een hele uitdaging. Hiervoor is veel onderzoek, nieuwe technieken en een flinke portie verbeelding en creativiteit nodig. Misschien dat veel dierentuinen ze daarom links laten liggen, ofschoon deze grote groep met buitengewoon verschillende wezens belangrijke informatie biedt over overlevingsstrategieën en biodiversiteit.

Af en toe zouden we onszelf moeten herinneren aan het wereldbeeld van Walt Whitman in zijn *Song of Myself* uit zijn prachtige gedichtenbundel *Leaves of Grass* (1855):

“believe a leaf of grass is no less than the journey-work of the stars, and the running blackberry would adorn the parlors of heaven, and the cow crunching with depressed head surpasses any statue, and a mouse is miracle enough to stagger sextillions of infidels.”

We zouden ons ook iets pragmatischer eraan kunnen herinneren dat wij alleen overleven omdat miljarden andere soorten overleven en dat wij allemaal onderling met elkaar verbonden zijn. De meeste mensen hebben hier geen benul van of maken zich hier totaal niet druk om. Maar ze zouden dit wel moeten weten en er zich wel druk over moeten maken. En niet alleen als een fascinerend fenomeen, maar als het meest overtuigende argument om beter voor deze planeet te zorgen en meer begaan te zijn met de gezondheid van de biosfeer op aarde.

Dierentuinen houden al jarenlang vol dat hun 'vlaggenschipdieren' – met name olifanten, dolfijnen, panda's en tijgers – de noodzaak tot behoud van deze dieren bij het publiek onder de aandacht brengen. Doordat mensen worden

aangemoedigd het behoud van de leefomgeving van deze 'vlaggenschipdieren' te steunen, zouden ook alle andere soorten hiervan profijt hebben. Er is absoluut geen bewijs dat dit zo werkt, maar dierentuinen, vooral in Amerika, blijven aan deze claim vasthouden. Onlangs voerde de CEO van de American Association of Zoos dit argument wel heel ver door. Hij beweerde in het openbaar dat bezoekers van een dierentuin, alleen al door het zien van een olifant van nabij, zich de rest van hun leven sterk blijven maken voor natuurbehoud. Het is een vals argument en niet meer dan een excuus voor dierentuinen om zich te blijven concentreren op hun 'charismatische megafauna' of in hipper bewoordingen hun 'glamourbeesten'.

Niet alleen dierentuinen concentreren zich op deze grote diersoorten. Onlangs legden twee Braziliaanse biologen én filatelisten een catalogus aan van dieren op de honderdduizenden postzegels die op veilingssites te koop werden aangeboden. Zij ontdekten een opmerkelijke overeenkomst met de standaardsamenstelling van dierentuincollecties. Vogels en zoogdieren, die minder dan één procent van het dierenrijk vertegenwoordigen, stonden op 60% van de postzegels afgebeeld. Stel dat je de diversiteit van het leven op aarde aan de hand van postzegels zou bestuderen. Je zou dan tot de conclusie komen dat olifanten de grootste groep wezens op aarde vormen en dat de groep insecten slechts een klein deel van de natuur uitmaakt, en dan ook nog voornamelijk uit vlinders zou bestaan. Helaas is dit ook de conclusie die bezoekers aan dierentuinen kunnen trekken.

Meer dan vijftien procent van alle dieren is kleiner dan een kippenei en niet in een dierentuin te vinden. Toch beschikken deze kleine dieren over gedragingen en levensstijlen die vele malen interessanter zijn dan die van de soorten die je wel in een standaarddierentuin aantreft. Deze kleine dieren vervullen ook stevast een cruciale rol binnen hun habitat. Ze hebben doorgaans meer biomassa, en daarmee een grotere impact op hun omgeving, en oefenen een vitale en rechtstreekse invloed uit op het functioneren van hun ecosystemen.

Het is buitengewoon jammer dat deze kleine levensvormen door de meeste dierentuinen worden genegeerd. Zonder deze wezens blijft de kennis die dierentuinen over dieren in het wild uitdragen gebrekkig. Ook komt de geloofwaardigheid van de informatie die dierentuinen geven over het onderhoud en beheer van leefgebieden zo ernstig in het gedrang. Heel vaak zijn het de kleine wezens die de wereld laten functioneren. Vanuit een egoïstisch standpunt gezien maken zij voor ons het leven mogelijk.

Als je naar een dierentuin gaat, is de kans uiterst klein dat je iets zult bijleren over bestuiving. Bestuiving is een onderwerp waarvoor je naar een botanische tuin moet gaan. En als je naar een botanische tuin gaat, is de kans ook minimaal dat je iets zult bijleren over bestuivers. Dat zijn namelijk dieren en daarvoor moet je naar een dierentuin. Dit is een sprekend voorbeeld van de complexe relatie die

onze natuur zo productief maakt, maar niet past in de strakke manier waarop wij de wereld onderverdelen in het rijk der planten, dieren, schimmels enzovoorts.

Circa 80% van de gewassen op aarde is voor hun bestuiving afhankelijk van meer dan 200.000 diersoorten, zoals kevers, vleermuizen, motten, wespen, vlinders, bijen, vliegen en mieren, en circa 1.000 soorten vogels, vleermuizen en andere kleine zoogdieren. Zonder deze dieren hadden we geen appels, aardbeien, bosbessen, meloenen, perziken, vijgen, pompoenen, tomaten, amandelen, honing, chocolade en nog eens zo'n duizend andere plantaardige producten, waaronder dranken, vezels, kruiden en medicijnen.

Deze relatie tussen bloeiende planten en hun bestuivers heeft zich gedurende meer dan 100 miljoen jaar ontwikkeld in een complexe dans van onderlinge afhankelijkheid. Het is een systeem waarin planten zorgen voor voeding, schuilplaats en de chemicaliën die insecten nodig hebben om bijvoorbeeld feromonen te produceren. In ruil daarvoor willen zij alleen maar worden bestuift. Maar al decennia lang zijn wij bezig met het vernietigen van wilde leefgebieden en spuiten we zo veel pesticiden over onze landbouwgrond en onze tuinen dat er een bestuivingscrisis aan het ontstaan is. In Groot-Brittannië zijn de cijfers ronduit schokkend: de afgelopen tien jaar is de vlinderpopulatie hier met 72% gedaald. Sinds 1968 is een derde van alle motten verdwenen en de populatie van nog eens 71 soorten met meer dan 65% gedaald. Deze verhalen zijn niet te horen in dierentuinen of botanische tuinen.

Dierentuinen die beweren dat zij bezig zijn de wilde fauna op aarde te redden, bewijzen het behoud van deze diersoorten daarmee een hele slechte dienst.

Het fokken van exotische soorten in gevangenschap zal dieren in het wild niet redden. Voor echt natuurbehoud zijn gezonde ecosystemen nodig, waarin een complexe waaier aan levensvormen kan grazen, nestelen, broeden, paren en gedijen in onderling verbonden netwerken van onderlinge afhankelijkheid.

Huizen, bedrijven, snelwegen en agrarische monoculturen verdringen op grote schaal onze inheemse bossen, wetlands en weiden. Door de meeste dierentuinen wordt hier met geen woord over gerept, tenzij het dicht bij huis plaatsvindt. Deze ontwikkelingen aan het publiek uitleggen is natuurlijk niet zo spannend als een van je nieuwe tijgerwelpen in het avondnieuws terugzien. Maar dat is geen excuus om er dan maar helemaal geen aandacht aan te besteden.

Ik vind het daarom bemoedigend dat er instituten als Artis zijn, die verder kijken dan de mentale en fysieke barrières die dierentuinen hebben opgeworpen,

die buiten hun eigen terrein initiatieven ontplooiën, die ook onderzoek verrichten naar dieren die niet in een dierentuin te zien zijn en die inzetten op experimenteel leren waarbij speciale aandacht wordt besteed aan regionaal rentmeesterschap. Deze manier van denken moet je binnen de wereld van dierentuinen met een vergrootglas zoeken.

Gelukkig is mijn plaatselijke dierentuin in Melbourne een van de weinige dierentuinen die ook een nieuwe richting zijn ingeslagen. Zij maken zich hard voor het behoud van twintig bedreigde inheemse diersoorten en ondersteunen gemeenschapscampagnes en meer dan vijftig onderzoeksprojecten. De dieren die zij proberen te redden, zijn dieren waar de meeste mensen (op de Tasmaanse Duivel na) nog nooit van hebben gehoord, zoals diverse kikkersoorten, hagedissen, insecten, kleine zoogdieren en vogels.

Ook het Wild Center in de staat New York hangt deze manier van denken aan. Dit centrum biedt onderdak aan een populairwetenschappelijke mix van indoor, outdoor en hightech exhibits waarin de geschiedenis van de Adirondack Mountains centraal staat. Het Wild Center huisvest levende dieren, wilde landschappen en exhibits over ecologie en werkt samen met het Finse science center Heureka om bewustzijn en actie op het gebied van klimaat en energie te bevorderen.

Het Wild Center is relatief nieuw en geïnspireerd op de filosofieën en doelstellingen van het Arizona-Sonora Desert Museum. Dit museum toont de complete natuurlijke geschiedenis van de woestijnbloom in deze regio en stelt een voorbeeld aan gelijksoortige instituten die we in zo vele andere biomen ter wereld nodig hebben.

Wat we nu beslist niet nodig hebben, is een bekrompen focus op exotische dieren, die voortkomt uit de vervormde kijk die de meeste dierentuinen op wilde fauna hebben. Daarom verheug ik me zo op de komst van microZOO. Het klinkt misschien paradoxaal, maar door meer oog te hebben voor onopvallende microfauna kunnen dierentuinen een bredere, completere kijk op de natuur als geheel ontwikkelen.

Veel natuurwetenschappers zien het verlies aan biodiversiteit als de grootste bedreiging voor het milieu. Het behoud van biodiversiteit is essentieel voor ons eigen economische, culturele en psychologische welzijn. Toch is de omvang van het probleem nauwelijks bekend bij het grote publiek. Na een paar honderd jaar groeiende welvaart, verbeteringen op het gebied van gezondheid en onderwijs en een schier oneindige stroom technische ontwikkelingen heerst de algemene veronderstelling dat de toekomst meer van hetzelfde zal brengen. In veel dierentuinen is deze apathische houding nog sterker.

Ik geloof zeker dat we over de instrumenten en de intelligentie beschikken om met oplossingen te komen, maar ik vraag me steeds vaker af of deze oplossingen nog wel op tijd komen. We weten al decennialang dat onze overconsumptie en buitensporige vervuiling schade aan de biosfeer toebrengen en dat we op de drempel staan van de zesde grote uitstervingsgolf. Toch lijken we ons alleen druk te maken over wat er volgende week dinsdag gaat gebeuren, niet over wat toekomstige generaties te wachten staat.

Dierentuinen kunnen de wilde fauna op aarde niet redden door middel van fokprogramma's. Wel kunnen zij mensen informeren en onderwijzen en daarmee invloed uitoefenen op de denkbeelden en waarden van het grote publiek. Dit zou tot heel veel positieve veranderingen kunnen leiden. Door ook buiten de eigen poorten betrokken te zijn bij diverse programma's en door samen te werken met andere instituten en organisaties in de buurt én aan de andere kant van de planeet, stelt Artis in dit opzicht een voorbeeld dat van levensbelang is.

Ik ben al lange tijd van mening dat de gezondheid van de wildernis de sleutel tot onze overleving vormt, hetgeen ook door de Amerikaanse filosoof en dichter David Thoreau werd uitgedrukt in zijn uitspraak: "In wildness is the preservation of the world".

De World Zoo Association schat dat de professioneel geëxploiteerde dierentuinen wereldwijd zo'n 700 miljoen bezoekers per jaar trekken. Dat betekent dat dierentuinen het behoud van de wildernis bij een ongekend groot publiek onder de aandacht kunnen brengen. Om hierin te slagen, zullen ze wel een aantal specifieke dingen moeten veranderen: ze moeten ophouden zichzelf en hun publiek voor de gek te houden met hun bewering dat ze bezig zijn wilde dieren te redden (een gewoonte die veel Amerikaanse dierentuinen hebben) en ze moeten hun aandacht en budget niet langer alleen aan grote dieren besteden (een gewoonte die wereldwijd wordt gebezigd). De inspanningen die dierentuinen richting natuurbehoud leveren, kunnen niet gericht blijven op het redden van soorten alleen: effectief behoud moet gericht zijn op de bescherming van wilde leefgebieden, zodat de complexe onderlinge relaties tussen dieren en planten worden beschermd en behouden.

Tegelijkertijd moeten dierentuinen ook creatieve manieren bedenken om hun bezoekers kennis bij te brengen over de oertijd. Meer kennis over deze geologische tijd is belangrijk om het concept van evolutie en de langetermijngevolgen van onze kortetermijnacties beter te leren begrijpen. En bovenal moeten dierentuinen zelf meer aandacht gaan besteden aan biodiversiteit.

Naarmate de schade die wij aan de natuur aanbrengen steeds evidentier wordt, hebben vooral jonge mensen kennis en hoop nodig. Dit betekent dat dierentuinen de dreigende gevaren onder ogen moeten zien en hier voorlichting over moeten geven. Zij moeten hun bezoekers vertellen wat deze kunnen doen tegen klimaatverandering en overconsumptie van onze beperkte natuurlijke bronnen. Dit zijn geen makkelijke taken, die alleen maar moeilijker worden gemaakt door het feit dat dierentuinen vele decennia lang alleen leuke verhalen aan hun publiek hebben verteld, waardoor mensen een simplistische kijk op dieren hebben gekregen. Maar hoop en waarheid zijn onscheidbare vrienden. En goede leiders geven ze het volk beide.

Hopelijk kunnen dierentuinen hun bezoekers helpen meer begrip en een breder beeld van de natuur als geheel te ontwikkelen. Dan zouden deze dierentuinen mensen wel eens kunnen verleiden tot een nieuwe manier van denken en een bijdrage kunnen leveren aan belangrijke discussies die niet alleen over dieren en hun leefomgeving, maar ook over mensen en de gevolgen van ons gebrek aan respect en onze kortzichtigheid gaan.

Op het moment zien wij onszelf als het evolutionaire hoogtepunt en veel mensen houden vast aan het theïstische denkbeeld dat dieren alleen zijn

geschapen om door de mens te worden gebruikt. Een meer nederige en zinvolle opvatting zou zijn dat mensen een integraal deel uitmaken van de natuur en dat zij, net als alle andere levende wezens, door toevallige evolutie zijn ontstaan.

Deze opvatting moedigt ons aan dieren te zien op een manier die wordt beschreven door de Amerikaanse naturalist Henry Beston in zijn prachtige boek *The Outermost House*: *“We need another and a wiser and perhaps a more mystical concept of animals. We patronize them for their incompleteness, for their tragic fate of having taken form so far below ourselves. And therein we err, and greatly err. In a world older and more complete than ours they move finished and complete, gifted with extensions of the senses we have lost or never attained, living by voices we shall never hear. They are not brethren, they are not underlings; they are other nations, caught with ourselves in the net of life and time, fellow prisoners of the splendor and travail of the earth”.*

Op vergelijkbare wijze schreef Charles Darwin dat *“er geen fundamenteel verschil is tussen de mens en de hogere zoogdieren voor zover het hun mentale vermogens betreft. Zonder twijfel voelen de lagere dieren, evenals de mens, plezier en pijn, geluk en misère”.*

Dierentuinen kunnen via het ontwerp van hun gebouwen en terrein manieren vinden om dergelijke filosofieën evident te maken, door de manier waarop zij hun dieren presenteren en de context waarin zij dat doen. Het ontwerp van de meeste dierentuinen is tweederangs en de geschiedenis van het ontwerpen van dierentuinen kent nauwelijks hoogtepunten. Maar er zijn goede moderne uitzonderingen te vinden in dierentuinen als die van Zürich en de Bronx en, naar ik hoop, van Jerevan. Maar over het algemeen is de dierentuinwereld een wereld van slechte ontwerpen, waarin gebrek aan aandacht voor details de norm is, waar een goedkope Hollywood-versie van Afrika te zien is en waar mensen in saaie ruimtes kijken naar moedeloze dieren die in saaie ruimtes leven en verstoken zijn van iedere stimulus.

De Amerikaanse bioloog E.O. Wilson ontwikkelde de hypothese dat mensen een ‘aangeboren emotionele binding’ met alle levende wezens hebben en maakte deze hypothese populair in zijn boek Biophilia. Het is een concept dat de basis

zou moeten zijn van hetgeen we zien en hoe we ons tijdens een bezoek aan de dierentuin voelen. *Biophilia*, oftewel 'liefde voor het leven', is niet alleen een uiting van onze instinctieve band met alle levende wezens, het is ook bepalend voor de manier waarop wij onze omgeving vormgeven. Het vormt de essentie van onze menselijkheid en onze diepe verwantschap met andere dieren en landschappen. Hoe lelijker een dierentuinverblijf is, hoe minder 'liefde voor het leven' hieruit spreekt. In het ergste scenario zorgt de onnatuurlijkheid van een dierentuin ervoor dat bezoekers een verstoord begrip van de natuur en hun relatie tot de natuur krijgen. Het zorgt ervoor dat hun denkbeelden vertroebeld raken en dat hun gevoel van minachting en dominantie ten opzichte van de natuurlijke wereld groeit.

In de inleiding op *The Biophilia Hypothesis* staat beschreven hoe professor Wilson reageerde toen hij in een Surinaams dorp een pekari zag die binnen een omheining opgesloten zat. Hij beschreef dit dier als "een doofstomme die in een onnatuurlijke omgeving gevangen wordt gehouden en in zijn ontwikkeling wordt geremd door de armzalige beperkingen van de menselijke zorg..."

De afbeelding die u hier ziet, is niet van de pekari die hij in het Surinaamse dorp zag, maar van het verblijf van de pekari in de San Antonio Zoo in Texas. Een dierentuin die wordt geleid door een voormalig voorzitter van de American Zoo Association. De omschrijving is echter bijzonder treffend: dit is een doofstomme die in een onnatuurlijke omgeving gevangen wordt gehouden en in zijn ontwikkeling wordt geremd door de armzalige beperkingen van de menselijke zorg.

In de buurt van dit trieste verblijf staat een bord waarop de missie van de dierentuin staat geschreven. Deze missie luidt: het bevorderen van de waardering en zorg voor alle levende wezens, het leveren van het hoogste niveau van verzorging en het bieden van een afwisselende en hoogwaardige beleving die zowel educatief als ontspannend is. Deze woorden staan in schril contrast tot hetgeen daadwerkelijk wordt geboden, niet alleen aan de bezoekers, maar ook aan de pekari en de meeste andere dieren die in de San Antonio Zoo te zien zijn. Deze Orwelliaanse situatie is schering en inslag binnen dierentuinen in Noord-Amerika.

Ik wil mijn publiek echter niet moedeloos achterlaten. Dat de meeste dierentuinen tekortkomingen vertonen en een gebrek aan verbeelding aan de dag leggen, is duidelijk. Helaas zijn veel te veel dierentuinen blind voor iedere vorm van integratie van kunst en natuur. Veel dierentuinen beschikken over een oppervlakkige kennis van wetenschap en een onvermogen om de voordelen van goed ontwerp in te zien. Ze slagen er niet in een bredere visie te ontwikkelen of meer aandacht aan details te besteden en ze weigeren dieren te zien als wezens met verstand en gevoel die een goede verzorging verdienen.

Maar Amsterdammers hebben gelukkig meer reden om optimistisch te zijn. In veel westerse landen zijn wildlife- en milieuorganisaties uitgehold en verzwakt door privatisering en marktwerking. In Nederland is de Ecologische Hoofdstructuur echter bezig deze trend te keren met als doel 17,5% van de nationale landschappen terug te geven aan de natuur. Dit plan erkent dat de natuur intrinsieke rechten heeft en van fundamenteel belang is voor het welzijn van mensen. En met Artis in het hart van uw stad heeft u nog meer reden om hoopvol te zijn.

In een recent artikel in de *New Yorker*, geschreven door kunstrecensente Joan Acocella, stond een stuk dat sprekend is voor hetgeen Artis doet. Dit zijn woorden die al onze natuurhistorische instituten, en met name dierentuinen, zouden moeten stimuleren zorgvuldiger na te denken over de boodschap die ze uitdragen aan de honderden miljoenen bezoekers die ze ontvangen en de manieren waarop ze deze boodschap kunnen uitdragen. Dit is, vind ik, een bijzonder toepasselijke observatie om mee af te sluiten: *'There is a point in art where aesthetics meets morals – where beauty, by appearing natural, gives us hope'*.

Deze jubileumrede werd op 6 mei 2013 in het Engels in Artis gehouden. Wilt u de originele versie in het Engels lezen? Dat kan op artis.nl/jubileumrede

